

Göran Therborn

Dagordning för en klassanalys

[Ur [Catalyst, vol 3, nr 3](#), hösten 2019. Artikeln grundar sig på en föreläsning vid en minneskonferens för Eric Olin Wright, som hölls i Madison, Wisconsin, 2 november 2019. Artikeln publicerades i *Röda rummet* nr 1 och 2-3 2020, i översättning av Göran Källqvist]

Catalysts redaktionella kommentar: Denna artikel presenterar en dagordning för forskning om en klassanalys som svarar mot den nya situationen i detta århundrade, med flerdimensionella undersökningar av ojämlikhet och globala analyser av förhållandena mellan kapital och arbete. Speciell uppmärksamhet bör riktas mot ekologisk ojämlikhet, arbetarklassens stora olikheter i global måttstock samt den symptomatiska innebörden och politiska konsekvenserna av medelklassens nuvarande position, såväl i det globala syd som det globala norr.

Det fanns en tid när en glänta skymtade i kapitalismens mörka skog, öppnad av vietnameserna och andra antikoloniala rörelser i söder och motståndet i norr mot de koloniala krigen, av uppror bland afroamerikaner och av Medborgarrättsrörelsen, av det franska maj 1968 – en revolution till hälften, den heta hösten i Italien 1969, Unidad Popular i Chile, feminismens frambrytning. Det var den revolterande marxismens tid. Klassanalysen blev en central del av den, i sökandet efter de samhällskrafter som skulle kunna leda världen genom gläntan och bortom kapitalismen. Försök till klassanalys utvecklades i en rad länder.¹ I Europa gjordes de mest genomarbetade ansatserna i Västtyskland av ett marxistiskt kollektiv som kallade sig *Projekt Klassenanalyse*. En nymarxistisk klassteori utvecklades först av den grekisk-franske sociologen Nicos Poulantzas, som var präglad av den althusserianska miljön och dess nyskapande marxistiska teorier. Poulantzas [Politisk makt och sociala klasser](#) publicerades i samband med majdagarna i Paris.

Det var vid denna tid som Erik Olin Wright med sina egna ord ”kom till marxismen, och valde att stanna” efter sin revolutionära film om schack som student på Harvard.¹ Under sina år som doktorand i sociologi vid Berkeley på 1970-talet skrev han boken *Class, Crisis, and the State* [Klass, kris och staten] (1978), som snart blev en hållpunkt för periodens marxistiska klassanalys. Ända sedan dess har Wrights arbeten i samtida marxistiska klassteori höjt sig över mängden, och utvecklats genom öppet självkritiska revideringar av hans i grunden konsekventa linje.²

Hans viktigaste teoretiska bidrag var analyserna av klassers flerdimensionella egenskaper – genom begrepp som ”motsägelsefulla klasspositioner” och klassers olika ”tillgångar”, som egendom, auktoritet och färdigheter. Det tonade fram som en lösning på ”gränsdragningsproblemet” i dåtidens marxistiska klassteori, hur skiljelinjen skulle dras mellan arbetarklassen och andra löneanställda klasser eller skikt. Det var ett område med konkurrerande definitioner, mellan en bred sådan som innefattade nästan alla som arbetade åt kapitalet, och en snäv som bara tog med kroppsarbetare i den materiella produktionen. Betecknande nog såg inte Wright detta som en fråga om antingen/eller som skulle avgöras genom postulering, uppbackat av ett eller annat Marx-citat, utan som en empirisk oklarhet som skulle benas upp analytiskt. Han urskiljde positioner med olika stor kontroll över produktionsprocessen och över andras arbete.³

¹ Erik Olin Wright, *Interrogating Inequality*, London: Verso, 1994, Prolog.

² Erik Olin Wright, *Class Crisis and the State*, London: New Left Book, 1978, *Classes*, London: Verso, 1985, *Class Counts*, Cambridge: Cambridge University Press, *Understanding Class*, London: Verso, 1995.

³ Wright, *Class, Crisis and the State*, s 78 ff.

Han kom sedermera att inse problemen med sin första version; beskrivningen av klasspositionernas motsägelsefullhet var oprecis och dess centrala fokus på maktutövning snarare än utsugning var felaktig.⁴ Konsekvensen blev att han utarbetade en tredimensionell uppfattning av klass; i form av ”tillgångar”:

- produktionsmedel och ägandet av dem eller inte
- mängden ”organisatoriska tillgångar” (organisatorisk makt)
- färdigheter/meriter.⁵

Genom sin serie av internationella undersökningar av klasstrukturer, -förhållanden och -medvetande gav han också de mest avancerade och omfattande bidragen i försöken att kartlägga klasserna. Av skäl som jag inte kom mig för att fråga honom om publicerade han aldrig någon sorts jämförande översikt över sina undersökningar i 16 länder, men han publicerade ändå ett antal intressanta, tankeväckande jämförelser mellan Japan, Sverige och USA och mellan Kanada, Norge, Sverige och USA (redovisade i *American Sociological Review*, respektive i *Class Counts* [Klass räknas]). De innehöll beskrivningar av hur klassmedvetandet gestaltade sig olika i Japan, Sverige och USA samt en nyskapande studie av hur de (tillgångsbaserade) klassgränserna kunde överskridas – med avseende på vänskap, familjebildning och generationsöverskridande rörlighet.

Liksom många av hans kamrater från den perioden ville Wright bidra till en återuppbyggnad av marxismen, inte bara ”åberopa den marxistiska traditionen”.⁶ Han tog sin utgångspunkt i den althusserianska strömningen på 1970-talet, drogs därefter från mitten av 1980-talet in i de så kallade analytiska marxisternas krets kring filosofen G A Cohen och den för Wright viktiga matematiska ekonomen John Roemer. Samtidigt ville han etablera sig som marxistisk teoretiker men i form av en typisk kvantitativ amerikansk sociolog, vilket han verkligen lyckades med genom sina enkätanalyser och vilket framgår av det yrkesmässiga anseende han kom att åtnjuta.

Hans sista bok om klass, *Understanding Class* [Att förstå klass], har en vemodig och dämpad ton. Istället för ett återuppbygge av marxistisk teori är tiden av ”stora strider mellan paradigm” slut, och den ska ersättas av ”pragmatisk realism” och en allomfattande ”integrerad klassanalys”. Och efter att ha diskuterat en möjlig kompromiss mellan arbetarklassen och kapitalistklassen, en ”ganska oviss” framtidsutsikt, slutar boken med ett politiskt kapitel om ”icke-kapitalistiska alternativ inom den kapitalistiska ekonomin”. Mörkret faller och gläntan har försvunnit. Wright frågade sig själv och sina kamrater om det är någon idé med en marxistisk klassanalys om det inte finns något slut på kapitalismen.

Jag är övertygad om att det gör det, men längs andra spår än de vi följde på 1960-, 1970- och 1980-talen.

På 1960- och 1970-talen missade marxister ödesdigert nog att mötas, den unga generationen sociologistudenter och studenter från andra samhällsvetenskaper och den äldre mycket smalare generationen stora historiker – med Eugene Genovese, Christopher Hill, Rodney Hilton, Eric Hobsbawm och Edward Thompson vid frontlinjen i den engelsktalande världen – och andra i Frankrike, den spansktalande världen och Indien. Generationerna kunde ha lärt sig massor av varandra. De gjorde inte det, trots enstaka tillfällen med generationsöverskridande läsande. Det främsta skälet var troligen vetenskaplig akademisk kortsynthet.

Wright studerade faktiskt för Christopher Hill i Oxford. Wright trodde på att teoretisera om empirisk forskning, men varför han valde vanlig akademisk kvantitativt inriktad sociologi för

⁴ Wright, *Classes*, s 51 ff.

⁵ *Ibid*, s 86 ff.

⁶ Wright, *Interrogating Inequality*, s 5.

sitt ändamål kan också ha något att göra med det han själv, med nästan unik ärlighet, har kallat ”möjlighet att få stipendier”.⁷ Även om han aldrig hänvisade till sina arbetsuppgifter i Oxford, åtminstone inte i sina böcker, så skrev han redan i början av 1990-talet att han ”nästan alltid upplevde att jag lär mig mer från bra kvalitativ och historisk forskning än från forskning av kvantifieringsbesatta forskare”.⁸

Återkomsten för klass och ojämlikhet – och hur man ska förhålla sig till det

Under 2000-talet har vi hittills sett en häpnadsväckande återkomst för klassbegreppet i den allmänna diskussionen, främst i form av bitter klagan – i det globala norr – över hur medelklassen ”kläms åt, ”minskar” eller ”försvinner”, och i översvallande hyllningar till dess uppgång och energi i det globala syd. Den omedgörliga arbetarklassen har blivit ett bekymmer för ledarskribenter i *New York Times*. I Storbritannien har klass blivit sociologisk underhållning på BBC.⁹ Detta uppsving för klass innebär inte att det kommer att ske någon övergång från kapitalismen i brådrasket. Vad det visar är att klass är en viktig utgångspunkt för att förstå 2000-talets internationella samhälle.

Om klass alltså fortfarande är ett svar, vilken är då frågan? Det är ett svar på två frågor. För det första, varför finns det på samma gång överflöd och fattigdom, privilegier och misär? För det andra, vilka samhällskrafter kan rubba och omvandla dessa förhållanden?

Den första frågan handlar om ojämlikhet, den andra om samhällsförändringar. Bland 1960- och 1970-talets unga marxister var Wright en av få som intresserade sig analytiskt för båda frågorna. De flesta andra tog kapitalismens ojämlikhet för så uppenbar att den var självklar, som kolonial rasism, till skillnad från patriarkatets och könsdiskrimineringens ojämlikheter, vars invecklade mekanismer feminismen lärde oss måste blottläggas.

Wright utarbetade en grundlig klassanalys över USA:s inkomstfördelning.¹⁰ Med hjälp av en lång rad regressionslikningar visade han hur ett enkelt och ofullständigt klassschema (hans undersökningar omfattade småföretagare men saknade data för storkapitalister) utgjorde en relativt stark förklarande kraft. Det mest intressanta var att han visade att klass förklarade mycket mer än den vanliga yrkespyramiden – och att yrkesgrupper med olika status fördelades mellan olika klasser, vilka definierades genom ägande och makt att styra. Wrights analys grävde också i frågor om hur ras och kön samverkade och växelverkade. Hans bok från 1994, *Interrogating Inequality* [Fråga om ojämlikhet], var å andra sidan namnet på en samling ”Essäer om klassanalys, socialism och marxism” mer än en riktad undersökning.

Efter det långa kvartsseket av nyliberalism och marknadsglobalisering från omkring 1980 har båda frågorna återvänt med full kraft, inte bara till den breda politiska diskussionen i media och den akademiska världen. De har också blivit ett bekymmer för den mer upplysta delen av den globala ekonomiska eliten: Världsbanken, Internationella valutafonden (IMF) och Världsekonomiskt forum i Davos. Thomas Pikettys och hans medarbetares arbete¹¹ har gjort ojämlikhet till ekonomiska vetenskapens hetaste ämne, medan inom sociologin det vaga paradigmet ”stratifiering” gradvis förlorar i betydelse i förhållande till studier över ojämlikhet.

Vändpunkterna var den nyliberala globaliseringens rad av krascher – från kraschen i Östasien 1998, via krascherna i Sydamerika under det här seklets första år, till finanskrisen 2008 – och

⁷ Wright, *Interrogating Inequality*, s 7.

⁸ *Ibid*, s 10.

⁹ Michael Savage, *Social Class in the 21st Century*, Pelican, 2015, inledning.

¹⁰ Erik Olin Wright, *Class Structure and Income Determination*, New York: Academic Press, 1979.

¹¹ Thomas Piketty, *Kapitalet i tjugoförsta århundradet*, Stockholm : Karneval, 2015; Facundo Alvaredo m fl., *World Poverty Report 2018*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

deras dramatiska sociala och politiska effekter. Från den blodiga diktaturens fall i Indonesien och omvälvningen av Thailands politik, via en fullständigt komprometterande kollaps för sydamerikanska nyliberala experiment från Venezuela till Argentina, till uppsvinget för obekväma proteströrelser i själva kapitalismens hjärta: Occupy, *Indignados*, populism. Rörelserna var av en sammansatt och skiftande social karaktär, men hade utan tvivel ett djupt oroande inslag av arbetarklass. Finanskraschen belyste också den nya klyftan mellan vanliga, konservativa medelklasser, och finansvärldens överklass, vilket gav näring åt en våg av ilska, ibland apokalyptiska, skrifter om medelklassen, med titlar som *Slutet för mellan-skikten*¹² och *Slutet för medelklassen i väst*.¹³

Hur ska marxister och alla andra som på allvar är intresserade av jämlikhet och rättvisa samhälleliga förändringar förhålla sig till klass i vårt nya århundrade? Det är, som Wright förutsåg, inte längre en tid av paradigmatridar, men inte heller för försoning och ”integration” av paradigmat. Det är inte längre gångbart med klassificerande teoretiserande – åtminstone inte för tillfället. Klassteori står inte högst på dagordningen, varken politiskt eller akademiskt. Å andra sidan finns det för närvarande en bred internationell intellektuell strömning som oroar sig över den ekonomiska ojämlikheten men ännu inte intaget den politiska huvudfrågan, och breda samt varierande internationella diskussioner om klass, som i många länder redan är närvarande i den nationella politiska debatten. Det har knappast funnits ett så stort intresse för förmodade vänsterämnen som klass och ojämlikhet sedan den påvliga omsorgen om den framväxande industriarbetarklassen i Leo XIII:s encyklika [rundskrivelse] 1891, *Rerum novarum* [Om nya frågor].

Jag skulle i detta ögonblick av möjligheter och utmaningar föreslå ett tudelat svar från jämlikhetssträvare. För det första krävs det en fortsatt analytisk utveckling för att frigöra ojämlikhet till ett eget centralt ämne, varken underordnat klass eller det intersektionella samspelet mellan klass, ras och kön – som för inte så länge sedan var ett viktigt framsteg inom forskningen.

Det andra är att klyva klassanalysen i två praktiska, underteoretiska riktningar. Ena inriktningen bör vara att koncentrera sig på förhållanden mellan kapital och arbete, med ett globalt perspektiv som utgångspunkt. Förhållandet mellan kapital och arbete är centralt för varje social vetenskap om kapitalismen, och klasskonflikternas samt klassmedvetandets framträdande plats ska behandlas som avgörande empiriska frågor. Vi måste hitta dessa förhållandes globala grundvalar före de finkorniga, motsägelsefulla eller flerdimensionella klasspositionerna.

Den andra inriktningen skulle vara att inse diskussionens sociala verklighet, vilket antyder att vi inte ska avfärda de aktuella diskussionerna – att medelklassen är ”klämd” (OECD) eller ”går mot sitt slut” i norr, och dess ”uppkomst” i syd – som uttryck för ofullständiga klass-teorier, utan uppmärksamma dem som viktiga symptom på nutida klassförhållanden som är värda en seriös kritisk studie.

Bredda och fördjupa rörelsen mot ojämlikhet

Man kan nu säga att ojämlikhetsstudier har blivit något av en akademisk rörelse. Studie- och forskningsprogram, centra och institut har startats på ett antal kontinenter, länder och städer; från Helsingfors och London till Quito och Johannesburg, från Cambridge, Massachusetts till Berkeley, Kalifornien, från Moskva till Beijing. Ojämlikhetsstudier har redan frigjort sig till ett ämne i sin egen rätt och visat sitt värde, och inom sociologin håller ”stratifiering”, ett statistiskt, icke relationsmässigt begrepp som hämtats från geologin, långsamt på att fasas ut.

¹² Daniel Goffart, *Das Ende der Mittelschicht*, Berlin: Berlin Verlag, 2019.

¹³ Christophe Guilluy, *No society: La fin de la classe moyenne occidentale*, Paris: Flammarion, 2018.

Men ännu så länge förhåller man sig till ojämlikhet till överväldigande delen utifrån inkomst och förmögenhet medan andra aspekter får liten uppmärksamhet eller negligeras.

Det mänskliga tillståndet ojämlikhet behöver breddas till att innefatta andra aspekter än fördelningen av resurser, tillgångar eller ”kapital” mellan människor, resurser som är avgörande för människor som sociala aktörer. Två andra förhållanden är också grundläggande. Det ena gäller människors liv och livschanser som organismer, det vill säga hälsa och sjukdom, förväntad livslängd, kort sagt livsavgörande ojämlikhet. Det andra handlar människor som personer, individer som reflekterar över sina livsvillkor i världen, existentiell ojämlikhet.¹⁴ Både livsavgörande och existentiell ojämlikhet formar hur människors förmågor konstitueras. Den förstnämnda för kroppsfunctioner och motståndskraft, motoriska och grundläggande kognitiva förmågor, den sistnämnda för kognitiv och social kapacitet. Existentiell (o-)jämlikhet är avgörande för jagets utveckling; för en persons existentiella (o-)säkerhet, självförtroende, självkänsla, ambitioner, förmåga till empati och social anknytning. Den utövar påverkan genom erfarenheter av kärlek eller försummelse, trygghet eller rädsla, tillit och stöd eller misstänksamhet och spärrar, respekt eller förakt, erkännande eller förödmjukelse. Rasism, patriarkat och könsdiskriminering är ökända former för systematisk existentiell ojämlikhet. Att krossa de fattigas och/eller underordnade folks individualitet är överhuvudtaget en viktig process i reproduktionen av ojämlikhet.

Att bredda det akademiska intresset för ojämlikhet innebär förstås också att sätta vetenskapen i förbindelse med de erfarenheter, lokala studier och den kamp som utkämpats av jämlikhetssträvande aktivister och rörelser, något som är naturligt för många amerikanska universitet, både i Nord- och Latinamerika, men som inte är lika självklart i Europa.

Att fördjupa ojämlikhetsstudierna betyder att gräva djupare ner i de processer och mekanismer som ligger bakom att ojämlikhet uppstår – och reproduceras, såväl på systemnivå som mellan individer, och under människans hela liv. Grundläggande processer för att ojämlikhet ska uppstå innefattar såväl att distansera och utesluta som att skapa hierarkier och exploatering. Processerna sträcker sig från samspelet mellan föräldrarnas genetiska arv och mammans sociala förhållanden under fosterutvecklingen, som har studerats inom epigenetiken, till de allt större skillnaderna i förväntad livslängd i samtida välfärdsstater eller den utvidgade reproduktionen av inkomst- och förmögenhetsskillnader i stabila liberala demokratier.

Det här seklets avgörande utmaningar för människan – klimatförändringarna och den globala upphettningen – får till effekt att analyserna av, och en politik som kan hantera, ekologiska aspekter av den livsavgörande ojämlikheten är av central betydelse. Dessutom kommer studier av ojämlikhet avseende sårbarhet och risker, och det ojämlika ansvaret för miljöförstörelsen och ödeläggandet av världen, att behöva innefatta klassanalyser av klimatansvaret, utsattheten för klimatförändringarna och politiken för att hantera dem.

De senaste framstegen för studierna av inkomstojämlikheter, först och främst av Thomas Piketty och hans medarbetare, har också lett till upptäckten att koldioxidutsläppen har en allt större klassdimension. Hälften av ojämlikheten vad gäller koldioxidutsläpp i världen går nu att hänföra till klasskillnader inom länderna, snarare än skillnader mellan länder, jämfört med en tredjedel 1998.¹⁵ Även om denna upptäckt är berömvärd så finns det här en hake; beräkningarna är konsumtionsbaserade medan klasserna baseras på inkomst. Men en stor del av de klimatförstörande koldioxidutsläppen orsakas av ägare till och företagsledare för gruv-,

¹⁴ Se Göran Therborn, *Ojämlikhet dödar*, Lund: Arkiv, 2016 och idem, “Stratification Requiescat in Pace: Paradigm Shift From ‘Stratification’ and Mobility to Inequality,” s 42–52 i Raquel Sosa Elizaga (red.), *Facing An Unequal World*, London: Sage.

¹⁵ Lucas Chancel och Thomas Piketty, “Carbon and Inequality: from Kyoto to Paris”, Paris School of Economics, 2015.

industri-, sjöfarts- och flygbolag. Richard Heede på amerikanska Climate Accountability Institute är en ledande utredare av detta fenomen. De tre företag som står för de största sammanlagda utsläppen av koldioxid sedan 1850-talet är Chevron, Exxon-Mobil, och Saudi Aramco.¹⁶ Under perioden 1965-2017 orsakades 35 procent av alla energirelaterade koldioxid- och metanutsläpp i världen av 20 företag – under ledning av Saudi Aramco, Chevron, Gazprom, och Exxon-Mobil.¹⁷ Vad gäller länder sticker fem ut, både vad gäller produktion och konsumtion: Australien, USA, Kanada, Luxemburg och Saudiarabien.¹⁸

Den nya medvetenheten om klimathoten kommer förhoppningsvis att sätta strålkastarljuset på livets och dödens ojämlikhet, och omvänt kommer den livsavgörande ojämlikheten att få klimatrörelsen att ta upp frågor om ojämlikhet och ekologisk orättvisa. Den globala ekologiska ojämlikheten är tämligen väl känd: de fattiga har bidragit lite eller inte alls till vår planets nuvarande tillstånd, men är de mest utsatta för katastrofala klimatförändringar – både för förekomsten av cykloner, översvämningar, jordskred, torka och jordbävningar, och för risken att dö av dem.¹⁹

Men som Petra Tschakert har poängterat i en mycket betydelsefull översiktsartikel, ”så är tiden mogen för att vända blickarna från fattiga länder till fattiga människor”, och inse att ”det är ojämna maktförhållanden mer än utsatthet och känslighet för klimatrisker som gör fattiga och missgynnade ... mer sårbara än de mer välbeställda och privilegierade och mäktiga grupperna och individerna över landets hela spektrum av inkomstnivåer.”²⁰ Exempelvis upptäckte Martinich med flera att människors fattigdom är den viktigaste förklaringen till utsatthet för naturkatastrofer i USA:s fyra kustregioner.²¹ De ekonomiska maktförhållandenas betydelse visar sig i det faktum att ”mer än 99 procent av de mest socialt utsatta människorna [läs: lägre klasser] bor i områden som sannolikt inte kommer att skyddas mot översvämningar”, till skillnad från ”de socialt minst utsatta” överklasserna, av vilka bara åtta procent bor i områden som sannolikt inte kommer att skyddas.²² Värmeböljorna i Chicago 1995 och Europa 2003 dödade i första hand fattiga, gamla och isolerade – och i Chicago givetvis afroamerikaner. 500 människor dödades direkt i Chicago, och ytterligare 700 dog i förtid. I Frankrike var det i själva verket en massaker, även om det knappast erkändes som en sådan; omkring 14 800 dog på två veckor, i Europa i sin helhet dog 39 000 under de två första veckorna, och över hela sommaren 2003 mer än 70 000 (fler än de normala dödssiffrorna).²³

Kapitalets och arbetets brokiga värld

En analys av klass på en global nivå bör utgå från att denna dimension manifesterar sig på ytterst varierande sätt. För det första är det historien, de väldigt olika vägar på vilka de

¹⁶ Richard Heede, ”Tracing anthropogenic carbon dioxide and methane emissions to fossil fuel and cement producers, 1854–2010”, *Climate Change* nr 122 (2014), s 229–241.

¹⁷ Matthew Taylor och Jonathan Watts, ”Revealed: the 20 firms behind a third of all carbon emissions”, *Guardian*, 9 oktober 2019.

¹⁸ Kristen Wiebe och Norihiko Yamano, ”Estimating CO2 Emissions Embodied in Final Demand and Trade Using the OECD ICIO 2015: Methodology and Results”, 16, OECD Science, Technology and Industry Working Papers 05/2016/05.

¹⁹ Henrike Brecht m fl., ”A Global Urban Risk Index,” (World Bank Working Paper 6506: 2013); Timothy Gore, Extreme Carbon Inequality, Oxfam (2015); ”Special Issue on Poverty and Climate Change”, *Environment and Development Economics* 23, nr 5 2018.

²⁰ Petra Tschakert, ”The Role of Inequality in Climate-Poverty Debates,” World Bank: Policy Research Working Paper 7677 (2016), s 2, 3.

²¹ Jeremy Martinich m fl., ”Risks of sea level rise to disadvantaged communities in the United States,” *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change* 18, nr 2 (2013), s 169–185, tabell 1.

²² *Ibid.*

²³ Jean-Marie Robine m fl., ”Death toll exceeded 70,000 in Europe during the summer of 2003”, *C.R Biologies* 311 (2008), s 171–178.

moderna staterna och samhällena uppstod. Det fanns fyra huvudvägar, och några viktiga blandningar av kombinerade vägar.²⁴ Bara den europeiska vägen var fokuserad på klass i vid mening, och ställde borgarnas ”tredje stånd” – i Storbritannien en ”medelklass” och från 1800-talet också en arbetarklass – i motsatsställning mot aristokratin och fursten. De europeiska bosättningsländerna i Amerika erövrade självständighet från ursprungsländerna, och bosätternas modernitet hävdade sig mot infödda och (före detta) slavar. Den tredje vägen var kolonial frigörelse i Asien och Afrika, som genomfördes av nationella rörelser, och inte av klassbaserade rörelser. Japan lyckades hitta en fjärde väg, och höll de rovgiriga kolonialmakterna på avstånd med hjälp av en skicklig reaktiv modernisering uppifrån, genom att en muterad lågadel omvandlade den kejsarliga sfären.

Europa är den enda kontinent där oberoende fackföreningar någonsin har organiserat mer än halva arbetarklassen – och den enda kontinent, tillsammans med de två speciella bosättningsländerna Australien och Nya Zeeland, där uttalade arbetarpartier någonsin har fått majoritet i parlamentet.

Europas klasskaraktär förstärktes av dess ekonomiska utveckling, dess omfattande industrikapitalism. I de flesta europeiska länderna blev industriell produktion den dominerande sysselsättningen i förhållande till jordbruks- och tjänstesektorn, och uppgick till mellan 40 och 52 procent av de anställda i Storbritannien. (Denna relativa övervikt över anställda inom jordbruks- och tjänstesektorn uppstod aldrig i USA eller Japan.)²⁵ Men eftersom kapitalet ackumulerades och arbetarna sögs ut och förtrycktes på alla de befolkade kontinenterna, är förhållandet mellan kapital och arbete centralt för den ekonomiska sociologin i hela den moderna världen.

Industrikapitalismen är ett viktigt nav för både klass och ojämlikhet. Den utvecklades dialektiskt, precis som Marx förutspådde. Utvecklingen innebar att industriarbetarklassen växte, koncentrerades och organiserades. Dess styrka nådde sin höjdpunkt på 1970-talet i de mest utvecklade kapitalistiska länderna, och utgjorde en avgörande kraft för utjämningen som ägde rum mellan 1945 och 1980. Det verkar som om det också fanns en teknologisk sida som underlättade denna relativa utjämning hos den utvecklade industrikapitalismen, långt efter dess ursprung i den begynnande industrikapitalismens ”mörka djävulska fabriker”. Löpande bandets produktivitet kunde till exempel ge hyfsade löner åt utbildade arbetare, när arbetsmarknaden och de samhällspolitiska sammanhangen väl gjorde det möjligt för arbetare att kräva en anständig lön, som de berömda bilarbetaravtalen i Detroit 1949.

Nu är Europa en global kraft på tillbakagång, både ekonomiskt och demografiskt. Kommer dess utvecklade industrikapitalistiska samhälle med möjligheter till utbredd utjämning att slå rot någon annanstans? I ekonomiskt historiskt avseende är svaret nej, de samhällspolitiska möjligheterna är ovissa men fortfarande öppna.

Världen i sin helhet är fortfarande långt från att ha fullbordat processen av proletarisering till lönearbete, men den gör det i en ny, mycket mer oländig terräng.

Medan kapitalets värld är alltmer sammanflätad och med hjälp av korsande investeringar verkar utifrån gemensamma ackumulationsprocesser – digital teknologi, finanser och fastigheter – en globalt aktiv arbetsmarknad och en enhetlig överdådig livsstil, är arbetarklassens värld fortfarande mycket differentierad, och avindustrialiseringen har gjort att den speciella tydlighet i klasskaraktär och -medvetande som rådde i Europa har grumlats. I världsmåttstock utgör anställda och arbetsgivare bara 57 procent av världens ekonomiskt aktiva befolkning: 54

²⁴ Göran Therborn, *Världen: en inledning*, Malmö: Liber, 2012, s 54 ff [engelska upplagan].

²⁵ Göran Therborn, *Europa, det moderna : samhällena i öst och väst, nord och syd 1945-2000*, Stockholm : Carlsson 1996, s 69 [engelska upplagan]

procent anställda och tre procent arbetsgivare. En tredjedel av världens arbetskraft är egenföretagare, varav de 30-31 procent som lever utanför ”höginkomstländerna” i typfallet är gatuförsäljare eller tillfällighetsarbetare, tio procent är medhjälpare inom familjen. I höginkomstländerna utgör anställda 86 procent av de ekonomiskt aktiva, i länderna söder om Sahara och i Sydasiens 25-26 procent. I Sydostasien utgörs omkring hälften av den ekonomiskt aktiva befolkningen av anställda, i Latinamerika och Östasien omkring två tredjedelar.²⁶

För de 40 procent i världen som arbetar under det ILO kallar ”otrygga anställningsförhållanden”, håller utvägen till sysselsättning inom industrin på att stängas igen. Industrisysselsättningen – tillverkning, byggande, gruvarbete – har stannat upp i världen, på en nivå mellan en femtedel och fjärdedel av den internationella arbetarklassen, 22-23 procent.²⁷ Anställning inom tillverkning stannade upp globalt redan på 1990-talet, med en nedgång i Östasien.²⁸ Medan industrisamhällena i USA och Japan kulminerade på 36-37 procent av den totala sysselsättningen, i Storbritannien och Tyskland på omkring hälften av den totala sysselsättningen och i de minst industrialiserade länderna i Europa en tredjedel, så kommer resten av världen aldrig att uppnå den andelen. Den kommer att stanna mellan en femtedel och fjärdedel av antalet anställda, och i Kina något högre men under 30 procent.²⁹

Istället för fler formella avtal inom industrin och standardisering av arbete, arbetsförhållanden och arbetarnas rättigheter erbjuder 2000-talets framväxande ekonomier ständig ”informalitet”, arbete utan regler och rättigheter. I Indien präglar denna informalitet 90 procent av arbetsstyrkan. I Latinamerika utgör den fortfarande omkring halva arbetskraften, och den ökar i flera länder efter att den mer jämlika utvecklingstendensen under det här seklets första 10-15 år stannat av.³⁰

Den utvecklade kapitalismens postindustriella arbetsmarknad – där industrisysselsättningen gått ner till 18 procent i Storbritannien och sysselsättning inom tillverkningsindustri under 10 procent – har upplevt en allmän och ganska tydlig polarisering mellan kvalificerade, välbetalda jobb och lågkvalificerade dåligt betalda jobb, hittills vanligtvis med en viss tendens till övervikt för de sistnämnda. De blir också informella på sitt eget sätt: bara en tredjedel av arbetare i OECD täcks för närvarande av kollektivavtal.³¹

På 1980-talet var många tyska sociologer oroade för en överhängande risk att arbeten skulle försvinna, och lyfte ”krisen för arbetssamhället” till tema för sin kongress 1982.³² Under det nuvarande decenniet har det gjorts förutsägelser och bedömningar om stora förluster av arbeten på grund av automatisering och artificiell intelligens. En bedömning av experter i Oxford att nästan 47 procent av jobben i USA befann sig ”i farozonen” för automatisering,³³ tolkades allmänt som att hälften av alla jobb i USA skulle försvinna. Men de beräkningar som gjorts varierar fortfarande betydligt med ett spann från sju till 47 procent i USA och sex till 55 procent i Japan.³⁴ I sin *Employment Outlook* från 2019 tror OECD att 14 procent av jobben riskerar att försvinna.³⁵ Den fortsatta ökningen av sysselsättningen i höginkomstländerna sedan år 2000- (och sedan 1980-talet) – med undantag för den ödeläggelse av sysselsättningen

²⁶ ILO, *Status in Employment* (Ilostat 2018), ilostat.ilo.org.

²⁷ ILO, *Employment in Industry* (Ilostat 2019), ilostat.ilo.org.

²⁸ UNCTAD, *Trade and Development Report 2016*; Dani Rodrik, “Premature Deindustrialisation,” NBER Working Paper 20935 (2015).

²⁹ ILO, *Employment in Industry* (Ilostat 2019), www.ilostat.org

³⁰ Världsbanken, *World Development Report 2019: The Changing Nature of Work* (2019).

³¹ OECD, *Employment Outlook 2019: The Future of Work* (2019), s 20.

³² *Krise der Arbeitsgesellschaft* ?, Frankfurt: Campus, 1982.

³³ Carl Benedikt Frey och Michael A. Osborne, “The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation?” 2013.

³⁴ Världsbanken, 2019.

³⁵ OECD, *Employment Outlook 2019*.

som finanskraschen 2008 orsakade, och som det tog tre år att reparera – antyder att den industriella revolutionens historiska erfarenheter fortfarande är giltiga (åtminstone) för det tjugoförsta århundradets första två decennier: Teknologiska innovationer och utveckling leder till fler jobb totalt, trots att många lågproduktiva jobb går förlorade.

Mer säkert, och redan ett faktum, är att den nya digitala teknologin påverkar arbetsförhållandena; de blir mer otrygga och mer övervakade. De digitala företagsplattformarna försöker helt och hållet avskaffa anställningskontrakt och rättigheter. I vilken mån de kommer att lyckas är fortfarande en öppen fråga. På arbetsmarknaderna är de fortfarande ett litet nischfenomen, men i Kina beräknas det att de 2028 kommer att kontrollera 30 procent av arbetarna.³⁶ Ständig digital kontroll och övervakning av anställda är på väg att bli standard, och ofta beskrivs Amazons lager som ett skräckexempel.

Vi måste erkänna att det vi ser idag är en ny energi från kapitalets sida, med två huvudsakliga drivkrafter: finansialisering och den digitala teknologiska revolutionen. Här är det viktigt att notera att de två är sammanflätade. Idag betyder inte finansialisering att det återuppstår en rentierekonomi som varslar om en kapitalism på nedgång, och inte heller en uppdelning mellan en stillsam klass av bankirer och producerande tekniska entreprenörer, som den mellan London City och tillverkarna i norra England. Börskapitaliseringen knyter ihop finansiell spelare och digitala entreprenörer. När detta skrivs är världens sex största företag vad gäller börsvärde samtliga digitala företag: Apple, Amazon, Alphabet, Microsoft, Facebook, och Alibaba – fem amerikanska och ett kinesiskt företag. Och världens sex rikaste män gjorde sig sin förmögenhet på börsen som digitala entreprenörer.

Istället för rentierkapitalism har diskussioner nyligen förts om framväxten av en ”merit-baserad” kapitalism,³⁷ eller ”liberal meritokratisk kapitalism”,³⁸ som styrs av prestationsinriktade arbetsnarkomaner, avlade av förmögna föräldrar som investerat dyrt i exklusiv elitutbildning åt sina telningar, från barnskötsel till välrenommerade universitet.³⁹ Innan det blev en beteckning på samtida amerikansk ekonomi framträdde fenomenet som en modern asiatisk pedagogisk kultur i *The Battle Hymn of the Tiger Mother* [Tigermammans stridssång], som skrevs av Markovits’ kollega på Yale Law School, Amy Chua.⁴⁰

Den enorma, råa ekonomiska kraft som finns samlad i de nya företagen har utmärkt illustrerats av analyserna över kostnadsstrukturen för Apples iPhone, analyser som är ganska likartade, från den amerikanska affärstidningen *Forbes* till Third World Tricontinental Research Center. Den senaste analysen är hämtad från de sistnämnda, som undersökte kostnadsstrukturen för iPhone X:

- inköpta komponenter; 37 procent,
 - tillverkning (löner till arbetare och underentreprenörers vinster) 2,5 procent
 - vinster till Apples designers och aktieägare 60 procent.⁴¹
- (*Forbes*’ beräkningar för iPhone 7 var ännu mer extrema.)

Medelklassens femton år i rampljuset

I den marxistiska klassteorin och historieteorin var medelklassen till största delen en icke-klass, även om gränsen mot arbetarklassen var en oklarhet, och Wrights begrepp

³⁶ Ling Yucheng, Sun Yat-sen University, muntlig presentation, 2019 CASS Forum i Kunming, 22 september 2019.

³⁷ David Markovits, *The Meritocracy Trap*, London: Allen Lane, 2019.

³⁸ Branko Milanovic, *Capitalism, Alone*, Cambridge MA: Belknap Press, 2019.

³⁹ Markovits 2019.

⁴⁰ Amy Chua, *The Battle Hymn of the Tiger Mother*, London: Penguin, 2011.

⁴¹ [Tricontinental](#), 18 november 2019.

motsägelsefulla positioner och fördelning av tillgångar i tre dimensioner brottades med frågan. Marx själv betraktade den som ett övergående fenomen under början till mitten av 1800-talet. I liberalernas förhärskande beskrivning var medelklassen den ständiga bäraren av liberalismen. I det globala nord var 1900-talet arbetarklassens århundrade, en samhällelig referenspunkt inte bara för den klassmedvetna arbetarrörelsen utan också för dess kritiker och fiender; påven, konservativa författare som Ernst Jünger, fascisterna och nazisterna. Om 2000-talet beskrivs i klasstermer så är det som medelklassens århundrade. Men medelklassen visar sig inte som ett teoretiskt problem utan som ett politiskt spørsmål. Kring det senaste sekelskiftet förkunnades medelklassens era i det globala syd, allra viktigast i Kina och Indien, där det motsvarade en viktig förändring av den politiska ekonomin.

I det anonyma förordet till ett viktigt vetenskapligt bidrag från den kinesiska samhällsvetenskapliga akademien, presenterades boken *The Rising Classes in China* [De framväxande klasserna i Kina] på följande sätt: ”Kinas snabba ekonomiska tillväxt har lett till en snabbt växande medelklass. Speciellt under kapitalismens århundrade har den kinesiska medelklassens storlek och omfattning tydligt ökat.... På det samhällspolitiska området gör medelklassen ständigt sin röst hörd, och dess ståndpunkter kommer att avgöra det kinesiska samhällets inriktning.” I efterdyningarna till 1989 tvingades också de sociologer som var intresserade av den nya klassbildningen försvara dess politiska värde mot angrepp. Ett medelklasssamhälle var något helt annat än det maoistiska ”arbetar-bondesamhället”, som en ansedd sociolog från den tiden gjorde uttryckte det: ”Det socialistiska Kina kan inte tillåta att det uppstår en medelklass.... Teorin om medelklassen existerar i väst för att dölja frågan om klasskonflikter.”⁴² Det mest övertygande försvarsargumentet var att ”medelklassen i alla samhällen är den viktigaste kraften för att vidmakthålla den sociala stabiliteten.”⁴³ 2001 var den teoretiska striden över. Mitt under en period av kraftigt ökande ojämlikhet i Kina blev medelklassen omgående en central beståndsdel i en jämlik vision av ”en olivformad struktur där medelklassen är den viktigaste samhällsgruppen” (ibid).

I Indien proklamerade Gurcharan Das, en affärsman som pensionerat sig tidigt och blivit storsäljande, inflytelserik författare, år 2000: ”Det mest slående draget i dagens Indien är framväxten av en självsäker ny medelklass.... Om Indien ska lyckas beror till stor del på den.” Detta citat av Das återfinns i inledningen till Leela Fernandes klarsynta analys av diskussionerna kring den nya medelklassen i Indien. Hennes centrala argument ”är att framväxten av den nya indiska medelklassen utgör en, med politiska medel skapad, samhällsgrupp som verkar som förespråkare av ekonomisk liberalisering”,⁴⁴ och den fick ett politiskt genombrott i Indien 1991, efter en formeringsperiod på 1980-talet.

I andra delar av det globala syd uppfattades den framväxande medelklassen främst i konsumtionstermer, som uppkomsten av konsumenter med närmast oinskränkt köpkraft, och som sådana också som alstrande nya affärsområden. År 2011 publicerade Afrikanska utvecklingsbanken, Asiatiska utvecklingsbanken och FN:s ekonomiska kommission för Latinamerika viktiga rapporter om sina respektive kontinenters medelklasser.

Forskningslitteraturen i syd skrevs till stor del mot bakgrund av den allt snabbare ekonomiska tillväxten på 1990-talet eller 2000-talets första decennium. De dystra klagovisorna i norr har huvudsakligen författats i skuggan av finanskraschen 2008 och dess varaktiga effekter – tillbakagång för medelklassen och ökande ojämlikhet.

⁴² Li Chunling (red.), *The Rising Middle Classes in China*, Beijing: Paths International, 2012, s 6.

⁴³ Li Quang, citerad i Chunling, 2012, s 8.

⁴⁴ Leela Fernandes, *India's New Middle Class*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2006, s xviii.

OECD har publicerat en kärv översikt av läget för medelklassen i det globala nord.⁴⁵ Den belyser att den sociala rörligheten uppåt har avstannat, att de med inkomster mellan 75 och 200% av medianinkomsten har blivit en allt mindre andel befolkningen, att klyftan mellan medianinkomsten och de 10 procenten i toppen har ökat, och att mer än ett av fem hushåll med medelinkomst gör av med mer än de tjänar.

Flera europeiska författare fokuserar på medelklasssamhällets försvinnande som en sociologisk realitet och som en kulturnorm eller modell, betraktad både som ett resultat av de ökande ekonomiska ojämlikheterna och framförallt som tendenser till kulturell upplösning.⁴⁶ ”Den västerländska medelklassen” har förlorat sin ställning som ”kulturell referenspunkt” och som ”förkroppsligande av den amerikanska eller europeiska livsstilen”, i synnerhet genom att dess ”folkliga bas [socle populaire]” har förstörts ekonomiskt och kulturellt.⁴⁷ Även om Daniel Goffart, i sin bok *Das Ende der Mittelschicht*, precis som andra analytiker också pekar på den ökande ekonomiska ojämlikheten, så lägger han till en annan dimension som kort sammanfattas på bokens omslag: ”Övervakningskapitalismen ändrar på spelreglerna inom staten och ekonomin. En handfull internetföretag ockuperar det offentliga rummet och tränger ner den arbetande mitten i digital livegenskap.”⁴⁸

I *Kapitalets* första band, redogör Marx för sina tyska läsare om sin analys av den engelska kapitalismen, *De te fabula narratur*, den här historien handlar om er [och er framtid]. Författare i syd som skriver om den framväxande medelklassen borde läsa skildringarna om medelklassen i norr. Under den rådande politiska ekonomin visar de att historien om medelklassen inte leder till ”olivformade” samhällen utan till allt brantare pyramider. Mellan 1980 och 2014 fick de 40 procenten i mitten av inkomstskikten i Indien se sina inkomster öka med hälften så mycket som landets genomsnitt. Den översta procentens andel av inkomsterna är tillbaka på kolonialtidens nivåer strax innan andra världskriget.⁴⁹ Konsultföretaget McKinsey rapporterade nyligen apropå Kina, att ”inom den spirande medelklassen står den övre medelklassen i begrepp att bli den viktigaste motorn för konsumtion under det kommande decenniet”.⁵⁰ De observanta kinesiska sociologerna i Shanghai har just påbörjat sitt första projekt efter analysen av medelklassen; om Kinas superrika. De förhoppningsfulla bedömarna i norr, som OECD:s sekretariat, eller de i syd, som förväntar sig att medelklassens strävanden ska leda till ett gott samhälle, med ”intolerans mot korruption” och ”tillit till andra”, borde läsa Snigdha Poonams nyutkomna, häpnadsväckande bok om Indiens ”Dreamers”, unga uppåtsträvande från medelklassen som utför avancerade svindlerier via internet eller callcenters; från att sälja falska utbildningar eller arbeten, till att pressa pengar från äldre amerikaner med hjälp av hotelser från skattemyndigheten.⁵¹

Den överdrivna optimismen kring medelklassen, i nord och syd, bör ses som ett symptom, ett uttryck för pågående utvecklingsprocesser. Vad gäller nord är det viktigaste att inse att den förhärskande litteraturen om medelklassen är en kritik av den pågående ökande ojämlikheten. Det är inte en diskurs om en medelklass som hotas underifrån, av arbetarnas fackföreningar och statliga bidrag till de fattiga. Det handlar om en klass som blir övergiven, lämnas på efterkälken av ett ekonomiskt ledarskap man tidigare sett upp till och vars livsstil man beundrat. Med andra ord är det en objektivt progressiv diskussion, trots att den ibland har en

⁴⁵ OECD, *Under Pressure: The Squeezed Middle Class* (2019).

⁴⁶ Louis Chauvel, *Les classes moyennes à la derivate*, Paris: Seuil, 2016; Goffart, 2019; Guilluy, 2018.

⁴⁷ Guilluy, 2018, s 78, 82.

⁴⁸ Goffart, 2019, baksidan.

⁴⁹ Alvaredo m fl., *World inequality*, s 127 ff.

⁵⁰ Dominic Barton et al., ”The Rise of the Middle Class in China and Its Impact on the Chinese and World Economies,” McKinsey & Company, juni 2013.

⁵¹ Snigdha Poonam, *Dreamers*, Cambridge MA: Harvard University Press, 2018.

ton av apokalyptisk självömkan. Den pekar på en stor möjlig bas för progressiv beskattning av de rika.

Arbetslivet är en annan mötesplats mellan vänstern, arbetarrörelsen och den lönearbetande medelklassen. Det finns en växande motsättning mellan en yrkesutbildad medelklass av lärare, sjukvårdspersonal, offentliganställda, statstjänstemän å ena sidan, och de kapitalistiska styrformernas inriktning på arbete för profit vilket tränger allt djupare in i de offentliga verksamheterna. Det sistnämnda är, och bör vara, en förolämpning mot varje yrkesutbildad - mot hennes stolthet över förvärvat sakkunskap, mot hennes yrkes- och objektivitetsetik, och mot hennes glädje över att arbetet har ett inneboende värde och är roligt. Arbetsmarknadens begynnande digitalisering kommer sannolikt att drabba både yrkesinnehållet och den stora massan tjänstemän hårt.

Vidare, så krockar redan den utbredda miljömedvetandet inom medelklassen med profit-intresset bland fastighetsutvecklare, skoningslösa företag inom råvaruutvinning och med producenter av alla sorters miljöföroreningar.

Men medelklassens förhållande till arbetarklassen, prekariatet och de fattiga är fortfarande en känslig och viktig fråga för vänstern. Utvecklingen i Frankrike sedan 1980-talet visar farorna. Med den högergir som François Mitterands socialistiska-kommunistiska regering gjorde 1983, blev socialisterna ett parti för den utbildade medelklassen, och kommunisterna, som svalde högersvingen, blev ointressanta för arbetarklassen och föll samman. Den främlingsfientliga Nationella fronten blev de franska arbetarnas främsta parti – det enda parti som (de franska) arbetarna upplevde stod upp för dem – och en kortsynt miljö rörelse inom medelklassen skapade den massiva, ideologiskt förvirrade men verkligt folkliga rörelsen Gula västarna.

I ledande media i USA och Storbritannien har ”arbetarklassen” åter hamnat i förgrunden, men som en fågelskrämma; som Trumpanhängare och Brexitförespråkare. Så varje vänsterrörelse som gör halt vid den lägre medelklassen är dömd, inte bara moraliskt utan också politiskt.

De senaste åren har vi fått en del lärdomar om att hantera medelklassen ur ett jämlikhetsperspektiv. En kommer från Brasilien: gör inte som Lula-Dilmas regering gjorde, det vill säga att bara omfördela inkomsterna bland befolkningens nedre 90 procent. Bolsa Familia var på många sätt en väldigt effektiv social politik, den lyckades lyfta upp fattiga till en mycket låg kostnad, och detsamma gällde för höjningen av minimilönen och utvidgandet av högre utbildning till tidigare exkluderade klasser. Men när råvarubooomen tog slut upplevde den skuldsatta konsumerande medelklassen att de hade betalat för de fattiga. Och det stämmer att den minskade ojämlikheten inte hade betalats av de enormt rika tio procenten utan av de som kan kallas medelklassen,⁵² vilka därmed till och med kunde mobiliseras politiskt för en skurk som Bolsonaro. Beskatta de rika, inte medelklassen.

I USA, men också i delar av Europa, exempelvis Frankrike, riktar medelklassen nu även sina klagomål mot det som beskrivs som arbetarklass. Även om det är tveksamt för en samhällshistoriker, så ska nutida jämlikhetssträvande politiker och aktivister inte ge sig in i sådana gräl, och inte heller bör kroppsarbetarnas typiska irritation över tjänstemännens löneförmåner bli för framträdande. Uppgiften är att utveckla en gemensam kultur för lönearbetares rättigheter och för ett värdigt arbete.

Under hanteringen av klimat- och miljöfrågor måste man alltid ha ekologisk ojämlikhet och en klassanalys av ansvaret för, och sårbarheten inför, klimatförändringarna i åtanke. Det är

⁵² Thomas Piketty, *Capital et idéologie*, Paris: Seuil, 2019, 1099.

skillnaden mellan en bankirernas president som Emmanuel Macron och folk med vänsterståndpunkter.

Samhällsansvar är en del av medelklassideologin. Precis som för alla storslagna självbektande ideologier har den predikats mer än praktiserats. Å andra sidan är det uppenbart att samhällsansvar måste innebära att bry sig om folk nedanför medelklassens livsvillkor, prekariatet, de arbetslösa, de fattiga och förtryckta minoriteter och invandrare. Anständiga förhållanden och öppna vägar för social rörlighet åt de sistnämnda är också central för att förverkliga ett annat av medelklassens kärnvärden, trygghet.

Kort sagt, tjugoförsta århundradets vänsterpolitik kommer att fordra en proaktiv medelklasspolitik.

Klassernas framtidsutsikter

Så i världsskala har vi arbetare i syd som sitter fast i förindustriellt arbete och förindustriella arbetsförhållanden, eller i kvasiindustriell ”informalitet” utan rättigheter, och arbetare i norr som är uppsplittrade, polariserade och övervakade. I andra ändan har vi kapitalet som är rikare och globalt mäktigare än någonsin, och dessutom dynamiskt i nya digitala teknikföretag och spektakulära fastighetsförvaltningsprojekt. Medelklasserna i syd fick sina 15 år i ramplyuset i början av tjugohundratalet, ungefär som medelklasserna i Europa efter Napoleontiden för tvåhundra år sedan. Men den nutida forskningen om medelklassen i norr tyder på att deras framtid inte är så lysande, en medelklass som har övergivits av en allt rikare överklass.

Vi lever förvisso i bistra tider med ökande ojämlikhet och utsugning och en drastisk försvagning av arbetarrörelsen, som utgjorde själva kärnan för mycket av tjugonde århundradets sociala framsteg. Om ovanstående analys är mer eller mindre korrekt, så är det osannolikt att starka arbetarrörelser någonsin kommer att uppstå i det globala syd.

Men vore det förnuftigt och vetenskapligt korrekt att betrakta denna situation som stabil eller som en stadig trend in i framtiden, (förutom att det också vore uttryck för en moralisk uppgivenhet)? Jag tror inte det.

Låt oss först av allt inte glömma att dagens missgynnade grupper på det hela taget äger mycket mer kreativa resurser än de för ett sekel sedan, lever under mycket mindre uttalad misär, är mycket friskare, kunnigare om världen, mycket mindre nedtryckta av rasism, sexism och andra ideologier om inneboende underlägsenhet och oduglighet, och ofta har tillgång till kommunikationsmedel och massmedia.⁵³

Som den mest intelligenta delen av den internationella kapitalistklassen inser, åtminstone sedan Davos 2015, är denna allt snabbare koncentration av rikedom och makt hos de 1 procenten mycket riskabel, och kommer troligen att ge upphov till motstånd och uppror från stora delar av de utelämnade 99 procenten. Hittills har få politiker lyssnat på den upplysta borgarklassen, men de kommer troligen att tvingas skörda det de har sått.

Kapitalets nuvarande makt kommer troligen också att störas av två andra globala processer med oförutsägbara konsekvenser. Den ena är globaliseringens nya geopolitiska dynamik, som har följt på det korta mellanspelet mellan 1980 och 2008 med marknadsdriven (politiskt underlättad) globalisering, som följde på 1900-talets politiska globalisering - från den ryska revolutionen till slutet av kalla kriget. USA kommer uppenbarligen inte att acceptera Kinas uppgång, och det kommer att störa världsekonomin på oförutsägbara sätt.

⁵³ Ett dramatiskt exempel är de tidigare ”oberörbara” i Indien, som nu, som *Daliter*, både är tillåtna att och kan bilda statliga regeringar.

Den andra förändringen av de globala parametrarna är utmaningen från klimatförändringarna. Den drivs nu av en generationsrörelse av tidigare aldrig skådad internationell omfattning. Lösningen av klimatförändringarna måste hantera en mängd motstridiga intressen på en enda gemensam planet, nationella och internationella intressen, industri-, klass- och regionala intressen. Alla dessa konflikter kommer att handla om och ifrågasätta de 1 procentens privilegier.

I det tjugoförsta århundradet måste arbetarklassen hitta nya sätt att uttrycka sig och ställa krav, utöver fackföreningarna och arbetarpartierna. Både pre- och postindustriella mobiliseringar och organisationer kommer att väcka de förtryckta. ”Jordens fördömda” i detta sekel kanske inte blir revolutionära i 1900-talsmening. Men de kommer troligen att bli mer upproriska, mer medvetna om att ”en annan värld behövs” och kanske är möjlig. Inför de kommande upproriska kraven kommer delar av den övre kapitalistklassen kanske att med viss nostalgi titta tillbaka på industrikapitalismen och dess klasskompromisser, med bindande kollektivavtal och respektfulla reformistiska arbetarpartier. I jämförelse med det förra seklets centrala områden där klassaspekter kom till uttryck så kommer det kort sagt att bli mindre fackligt arbete, mindre arbetarpartireformism och fler sociala kravaller, mer arbetarmotstånd utan klassidentitet och mer politisk populism av olika sort. Men oavsett hur det ramas in, så kommer högst sannolikt sambandet mellan kapital och arbete att fortsätta att vara kärnan i samhällskonflikterna – och därmed är klassanalys fortfarande i högsta grad relevanta.

När detta skrivs, i slutet av 2019, präglar social oro stora delar av världen. Om vi inte räknar med utpräglat politiskt nationella konflikter som i Hongkong och Katalonien, eller de över- och medelklassbaserade protesterna i Bolivia, så finns det stora samhällsekonomiska proteströrelser i Pakistan, Irak, Libanon, Algeriet, Haiti, Ecuador, Chile – samtliga jämlikhetssträvande men med mycket varierande sociokulturell och ideologisk färg. Tydligt islamistisk i Pakistan, klart sekulär i Irak och Libanon, mindre uttalat så i Algeriet, fattigpopulistisk i Haiti, ett starkt ledarskap och organisering rotad i ursprungsbefolkningen i Ecuador, en allmänkyrklig, klassiskt socialistisk och feministisk vänsterkultur i Chile. Överallt utom i Ecuador, där CONAIE, ursprungsfolkens nationella samordning, varit utslagsgivande, har organisationerna varit underordnade rörelsen, vilken mobiliserats genom sociala medier. Gymnasieelever och universitetsstudenter, arbetslösa ungdomar och fattiga i städerna utgjorde förtrupperna, men det deltog också viktiga fackföreningar, både lokala, som hamnarbetarnas fackförening i Valparaiso, och nationella förbund, om än små, som FUT i Ecuador och CUT i Chile, och där fanns yrkesorganisationer för lärare och universitetsprofessorer, advokater och läkare. Detta kan mycket väl ha varit en generalrepetition för kommande tider. Hittills, i början av november, har resultaten varit lovande, en tydlig men begränsad reträtt av regimen i Ecuador, tydliga eftergifter och möjligen en stor omställning av hela det nyliberala systemet av ojämlikhet och privatiseringar i Chile. De andra sammandrabbningarna pågår fortfarande utan något resultat i sikte, men rörelserna har redan visat motståndskraft, framförallt i Algeriet.

Tillägnet



Eric Olin Wright

I sin sista, postumt utgivna bok, *How to Be an Anticapitalist in the Twenty-First Century*,⁵⁴ gav Erik Olin Wright oss en värdefull riktningssangivelse mot en annan framtid, en mångskiftande erosion av kapitalismen, en parallell till kapitalismens eget framträdande ur feodalismens långsamma sekulära sönderfall. Han var en pacifistisk präglad rationalist, världen är ingendera. Kapitalismen kommer sannolikt inte att ”vittra” fredligt och prydligt, dess eventuella försvinnande kommer mer sannolikt att likna dess uppsving till makten, i ett virrvarr av krig och komplicerade politiska och sociala konflikter. Efter slutet på den revolutionära cykelns från 1789 till 1949, kommer utmaningarna från jordens upphettning att bli det första testet på kapitalismens överlevnadsförmåga.

Lästips – Göran Therborn

[Klasser och ekonomiska system](#) (bok 1971)

[Om klasserna i Sverige](#) (1973)

[Klass i det tjugoförsta århundradet](#) (2012)

Se även intervjun i [Clarté om klasserna i Sverige](#) (2015)

[Om Göran Therborns bok *Kapitalet, överheten och alla vi andra*. Recensioner.](#)

⁵⁴ Erik Olin Wright, *How to Be an Anticapitalist in the Twenty-First Century*, New York: Verso, 2019.